

ISTORIE ȘI ISTORICI ÎN PAGINILE REVISTEI "COSÂNZEANA" (1911-1915)

Folosită pentru prima dată de Louis Bourdeau, apoi de istorici ca Nicolae Iorga, Charles O. Carbonell sau Alexandru Zub, formula de "istorie și istorici"¹ poate părea la prima vedere, pretențioasă pentru comunicarea de față. Totuși, această formulă, reflectă cel mai bine, materialul pe care îl vom prezenta în continuare. Se spune că secolul al XIX-lea a evoluat sub zodia istoriei. Ni se pare firesc, deci, ca și începutul secolului al XX-lea să se situeze pe aceleași coordonate, să aibă în plan cultural o anumită continuitate, să reprezinte o prelungire a ideilor mai vechi, îmbrăcate, bineînțeles, într-o formă nouă. Pentru că, în mai toate domeniile, prin urmare și în cel al presei și istoriei, nu cumpăna dintre veacuri a marcat o schimbare de direcții, ci sfârșitul Primului Război Mondial.

Acest fapt este confirmat, într-o oarecare măsură, și de istoricul Ioan Lupaș, care, împărțind evoluția presei din Transilvania în mai multe etape, consideră perioada de sfârșit de secol XIX și început de secol XX, respectiv anii 1884-1914, ca o perioadă de mare efervescență culturală: "Timpul de trei decenii, de la înființarea 'Tribunei' din Sibiu până la izbucnirea războiului mondial, poate fi considerat cu drept cuvânt, ca epocă de maximă înflorire a ziaristicii românești ardeleni"².

Totuși, în cadrul acestei epoci, se distinge, în cea de-a doua parte, o creștere a numărului de publicații, fără ca acest lucru să constituie o ruptură față de prima parte a epocii. Astfel, între 1900-1918, au fost scoase de sub tipar peste 140 de publicații românești, unele având existența efemeră, altele caracterizându-se printr-o longevitate impresionantă și prin tiraje, relativ mari pentru acea vreme, de peste 10000 de exemplare. În acest context cultural, la Orăștie, care reprezenta pe atunci unul dintre puternicele centre românești, active în orașele mici transilvănene, apăreau o suită de publicații, însoțite de suplimente.

Trebuie amintite aici, în primul rând, *Revista Orăștiei* (1895-1899), *Activitatea* (1901-1905) precum și *Libertatea* (1902-1935, 1940). În legătură cu aceasta din urmă publicație trebuie amintite *Foaia interesantă*, supliment literar ce a apărut între 1905-1917, și *Bobârnaci*, supliment umoristic al aceleiași săptămânal, între 1910-1914. Tot la Orăștie, sporadic, apărea și publicația *Studii științifice*.

Astfel, în cadrul cultural, pregătit și susținut de publicațiile care apăruseră și care se editau în continuare, și-a făcut intrarea în peisajul publicistic ardelen, revista *Cosânzeana*, la 15 octombrie 1911. Din *Almanahul scriitorilor de la noi*³, tipărit tot la Orăștie, aflăm că revista apărea concomitent cu alte 34 de publicații românești.

Trecută în tomul II din *Publicațiile periodice românești*⁴, la poziția 556, "revista literară ilustrată" *Cosânzeana* a fost tipărită, la început, în Tipografia Nouă a lui Ioan Moța, până la 5 ianuarie 1913. De la această dată începe să fie tipărită la Editura Librăriei Naționale S. Bornemissa. Apărută până la sfârșitul anului 1911 de două ori pe lună, din ianuarie 1912 va fi tipărită săptămânal, până la 7 februarie 1915, când, atât din cauza crizei declanșate de Primul Război Mondial, cât și datorită plecării pe front a redactorului-șef, apariția revistei este sistată. O a doua serie va exista, între 1922-1928, la Cluj, avându-l ca director tot pe Sebastian Bornemissa.

Mutarea revistei la Cluj se datorează, după cum reiese din istoriografia problemei, înfăptuirii

¹ Louis Bourdeau, *L'histoire et les historiens*, 1888; Nicolae Iorga, *Istorie și istorici. Conferința la Columbia University*, 1930; Charles O. Carbonell, *Histoire et historiens*, Toulouse, 1976, apud Alexandru Zub, *Istorie și istorici în România interbelică*, Iași, 1989.

² Ioan Lupaș, *Contribuții la istoria ziaristicii românești ardeleni*, Sibiu, 1926, p.25. Autorul a împărțit evoluția presei ardeleni în trei etape: 1789-1838; 1838-1884 și 1884-1914.

³ *Almanahul scriitorilor de la noi*, Orăștie, Edit. Librăriei Naționale S. Bornemissa, 1911, apud Doina Curticean, *Cosânzeana. 1911-1915; 1922-1928. Indice bibliografic*, Cluj-Napoca, 1985, p.II.

⁴ *Publicațiile periodice românești*, II, descrise de G. Baiculescu, G. Raduica și N. Onofrei, București, Edit. Acad., 1969, p.143.

unității naționale, prin hotărârile Marii Adunări de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, care a determinat ca orașul Orăștie să înceteze "să mai fie cunoscutul focar de la care radiau ideile libertății și progresului poporului român"⁵.

Încercând o împărțire pe categorii a numărului foarte mare de probleme, abordate de publicațiile apărute la Orăștie, specialiștii împart materialele din numărul revistelor în cinci genuri: presa politică, presa economică, presa culturală, presa științifică și filozofică și presa umoristică⁶. În același articol, autorii se ocupă pe larg de presa politică, respectiv de *Revista Orăștiei*, *Activitatea*, *Libertatea*. Aceste din urmă două publicații fac obiectul unui alt studiu, cu privire la reluarea activismului politic din Transilvania, între anii 1901-1905⁷. În ceea ce privește revista *Cosânzeana*, aceasta a umplut un gol care se resimțea în presa culturală ardeleană.

Așa cum este și normal, literatura ocupă locul principal în paginile revistei. Totuși, alături de ea, își găsesc reflectarea aici, o multitudine de probleme, de la cele de limbă și învățământ, la cele de religie și sport; de la istorie la științele naturii.

Cu privire la subiectul acestei comunicări, răsfoind paginile revistei, dar mai ales, pentru o mai bună viziune de ansamblu *Indicele bibliografic*⁸, observăm că istoria, atât cea națională, cât și cea universală, este tratată sub cele mai diverse aspecte ale ei. A existat în această perioadă o vastă activitate desfășurată de istorici, care a reținut atenția opiniei publice în asemenea măsură, încât, până și revistele literare, inserează în paginile lor articole de și despre istorici. Revista *Cosânzeana* nu a făcut, bineînțeles, excepție.

Astfel, apariția cărților de istorie, determină în paginile ei publicarea unor recenzii, iar câteodată, chiar și a unor observații mai ample pe marginea lor. Semnalăm aici câteva recenzii redactate asupra cărților lui George Bogdan-Duică, *Românii și Oveii*⁹, Nicolae Iorga, *Oameni care au fost*¹⁰, George Gaulis, *Căderea unui imperiu. Abdul Hamid, amicii săi și poporul său care a asistat la detronarea sultanului*¹¹, C. Paul și A. Marcu, *În Bulgaria*¹², aceasta din urmă carte fiind strâns legată de campania întreprinsă de armata romană în timpul războaielor balcanice. În sfârșit, pentru o imagine mai completă asupra problematicii prezentei comunicări, referitoare la chestiuni de istorie și la prezența istoricilor, așa cum apar în paginile revistei *Cosânzeana*, în perioada 1911-1915, menționăm și recenziile cărții istoricului Radu D. Rosetti, *Din Egipt*, recenzie apărută la sfârșitul anului 1913¹³.

Apariția lucrării *Simion Balint. Viața și luptele lui în munții Apuseni ai Ardealului în 1848-1849*, sub îngrijirea lui Nerva Hodoș, determină chiar un nou apel, deosebit de vehement, adresat scriitorilor, în articolul intitulat *Viața și luptele lui Simion Balint*¹⁴ de a scrie "istoria" lui Avram Iancu: "E o rușine a noastră, fără îndoială, și e o rușine a scriitorilor noștri, care s-au ocupat așa de puțin de trecutul nostru" se afirmă foarte categoric în articol, care, deși nu se situează pe o poziție prea favorabilă cărții lui Hodoș, considerând-o mai mult o compilație, se încheie totuși cu remarcă: "Pagubă și timp furat nime nu v-a putea afirma c-a avut, cetind-o... Iar istoria lui Avram Iancu, să ne vie!"

⁵ Ioan I. Șerban, Horia Rotche, *Considerații privind rolul presei românești din Orăștie în lupta pentru eliberarea națională (1895-1918)*, în *Apulum*, XX, 1985, p.249-264.

⁶ *Ibidem*, p.253-254.

⁷ Ioan I. Șerban, *Contribuția presei românești din Orăștie la lupta pentru reluarea activismului politic (1901-1905)*, în *Apulum*, XII, 1974, p.448-465.

⁸ Doina Curticean, *op.cit.*

⁹ *Cosânzeana*, Orăștie, IV, 1, Anul Nou 1914, p.5-6.

¹⁰ *Ibidem*, I, 3, 15 nov. 1911, p.38.

¹¹ *Ibidem*, IV, 14, 12 apr. 1914, p.217-218.

¹² *Ibidem*, III, 48, 7 dec. 1913, p.709.

¹³ *Ibidem*, III, 50, 21 dec. 1913, p.741. Asupra vieții și activității istoricului, cf. *Enciclopedia Istoriografiei Românești*, București, Edit.Șt.și Enc., 1978, p.284.

¹⁴ *Ibidem*, IV, 4, 1 febr. 1914, p.59.

Ne aflăm, în acest caz, în fața unei foarte interesante și, în același timp importante probleme: o lucrare de istorie dezvăluie necesitatea scrierii, și deci implicit, a apariției alteia. De aici putem trage o primă concluzie, și anume că, în paginile revistei *Cosânzeana*, istoria era prezentă nu atât din necesitatea de a scrie și de a publica "ceva", ci, pentru ca, cei care trudeau la tipărirea ei, erau conștienți de rolul major al istoriei, în sprijinirea morală a poporului, mai ales acum, în acest zbuciumat deceniu II al secolului nostru.

Dintr-un alt punct de vedere, sărbătorirea la Iași, a lui A. D. Xenopol, cu ocazia numirii sale ca membru titular al Academiei de științe morale și politice din Paris, este marcată și în *Cosânzeana* prin articolul lui Radu S. Dragnea, *Opera lui A. D. Xenopol*¹⁵. Autorul atrage atenția asupra aprecierilor elogioase, de care se bucură istoricul și filozoful român în străinătate, exprimându-și marele regret. A. D. Xenopol este mai puțin cunoscut și apreciat la noi fiindcă: "De la apariția 'Principiilor istoriei' au trecut 15 ani și nici până astăzi domnia sa, nu este recunoscut în țara noastră, cum este recunoscut în apus, ca marele metodologist istoric și ca marele filozofm sociolog". Analizând cauzele acestei stări de lucruri și încercând să găsească explicații, Radu S. Dragnea încheie spunând: "Este calvarul oamenilor de știință din România" care "trebuie să alege, ca și Cantemir, peste granițele țării, pentru a fi înțeleși și apreciați".

Ajungând în acest punct al comunicării noastre, o să ne îndreptăm atenția asupra unui alt fapt care se înscrie în tematica prezentată. Este vorba, pe scurt, de importanța acordată activității istoricului Nicolae Iorga. Pentru a fi însă, cât mai convingători, trebuie să amintim că, în unele cazuri, cum ar fi cel în care Emil Isac, într-o serie de articole, defăimează literatura română, cu referire specială la Iorga, revista orăștiană se erijează în aparatoare a acesteia, în articolul intitulat *Don Quijote de la Cluj*¹⁶. Apoi, în alte articole, ca de exemplu *Vălenii de Munte și Nicolae Iorga ca orator*¹⁷, Henric Stahl elogiază personalitatea istoricului, munca sa prestigioasă și unele din realizările sale - amintim aici inițierea școlii populare de la Văleni. Din acest punct de vedere, ultimul paragraf al celui dintâi articol, este reprezentativ și elocvent: "Și când vezi cum se zbate, susținut doar de un gând curat românesc, un om, dorești parcă să îmbătrânească mai repede generațiile tinere de la care avem dreptul să nădăjduim că vor pune hotărît umărul la munca grea de înfrățire prin cultură, ducând mai departe pilda bătrânului, obosit de muncă și luptă, ce va fi atunci Nicolae Iorga".

Mai trebuie spus apoi, în legătură cu Nicolae Iorga, că revista *Cosânzeana* a publicat mai multe "sentințe" ale istoricului pe parcursul câtorva numere din anul 1912¹⁸. Acestea apăruseră în volumul cu titlul *Cugetări*, cu un an mai devreme. O ultimă mențiune pe care o facem în legătură cu acest subiect este aceea că într-un articol intitulat *Neamul românesc*¹⁹ se redă bucuria ardelenilor pentru faptul că revista lui Nicolae Iorga nu și-a încetat apariția.

Orizontul cultural mai larg, în care se situează apariția primei serii a revistei, este profund marcat de cele două evenimente majore ale epocii: războaiele balcanice (9 octombrie 1912-10 august 1913) și primul război mondial (28 iulie 1914-11 noiembrie 1918). Totuși, în afară de aceste două mari probleme, care își găsesc o reflectare în paginile revistei pe măsura importanței lor, există și unele referiri la istoria României până în anul 1913. Astfel se subliniază personalitatea lui Alexandru Ioan Cuza²⁰ sau are loc *Comemorarea lui Constantin Brâncoveanu*²¹ la împlinirea a 200 de ani de la mazilirea domnului la Constantinopol. Apoi, sunt descrise viața și activitatea revoluționară desfășurată de Clemente Aiudeanu²², ultimul dintre tribunii lui Avram Iancu, care ajunsese la frumoasa vârstă de 91 de ani, sau sub titlul *Un*

¹⁵ *Ibidem*, IV, 24, 21 iun. 1914, p.347-349.

¹⁶ *Ibidem*, III, 11, 16 mart. 1913, p.174.

¹⁷ *Ibidem*, II, 39-40, 29 sept. 1912, p.467-468; III, 17-18, 27 apr. 1913, p.239-240.

¹⁸ *Ibidem*, II, 36, 8 sept. 1912, p.438; II, 49, 8 dec. 1912, p.619; II, 52, 29 dec. 1912, p.663.

¹⁹ *Ibidem*, III, 50, 21 dec. 1913, p.733-734.

²⁰ *Ibidem*, I, 4, 1 dec. 1911, p.50.

²¹ *Ibidem*, IV, 27, 12 iul. 1914, p.401.

²² *Ibidem*, I, 2, 1 nov. 1911, p.18.

*cântec de demult. Amintirii lui Simeon Bărnuțiu, la 50 de ani de la moartea sa*²³, Sebastian Bornemissa²⁴ ne evocă poetic figura marelui cărturar. În sfârșit, la 26 mai 1912, istoricul Ioan Lupăș publică articolul *Gheorghe Barițiu - 100 de ani de la nașterea lui*²⁵, evocând astfel viața și activitatea lui Barițiu pentru propășirea politică și culturală a românilor din Transilvania: "Viața lui (...) este viața foilor sale și răsunetul zburciunilor prin care au trecut Românii ardeleni (...). Din primăvara tinereților sale și până în târzia toamnă a celor 81 de ani împliniți, n-a fost un singur pas, o singură chemare a neamului românesc, la care Barițiu să nu fi alergat cu toată căldura inimii, cu toată lumina minții sale. În special în istoria Românilor, cu anevoie s-ar putea întâlni în acest răstimp de peste cinci decenii fapte și lupte - cât de însemnate, ori cât de mărunte ar fi ele - la care Barițiu să nu fi avut mai întotdeauna partea leului, sprijinind și îndemnând, unde vedea porniri bune, povățuind și îndreptând, unde cărarea i se părea greșită". Cu aceeași ocazie, Alexandru Ciura aduce un omagiu acestui "harnic și neobosit luminător al neamului"²⁶.

O altă problemă ce merită a fi amintită, deși nu are în vedere articole de istorie, o constituie producțiile literare cu teme istorice. Bineînțeles că importanța acestora, din punctul de vedere al legării istoriei de realitate, al documentării și al adevărului istoric, este cât se poate de redusă, dacă nu cumva inexistentă. Însă nu putem ignora în totalitate una dintre modalitățile - am putea spune cea mai importantă și mai penetrantă - de popularizare a istoriei, cum sunt legendele și povestirile istorice. Astfel, trebuie neapărat menționat, în legătură cu această problemă, numele unui important, dar și controversat, reprezentant al spiritului critic în istoriografia românească: V. A. Urechia. Chiar dacă istoricul nu este prezent în paginile revistei cu vreun text dintre acelea care i-au adus consacrară, și nici cel puțin cu vreun text istoric mai puțin important, totuși publicarea sub semnătura sa, a unei legende²⁷ din volumul *Legendele române*; în chiar numărul inaugural, conferă un plus de prestație *Cosânzenei*.

S-au mai publicat apoi, de-a lungul numerelor primei serii a revistei, atât teatru cât și proză cu tematică istorică. Astfel, putem aminti cele două piese ale lui I. U. Soricu, intitulate *Craicul munților*²⁸ și *Doamna munților*²⁹, nuvela lui Mihail Gaspar, *Sub Ștefan Vodă*³⁰, o legendă despre *Mihai Viteazul*³¹ sau, sub semnătura Constanței Hodoș, o evocare a *Caterinei Varga*³².

Revenind acum la istoria contemporană apariției revistei, observăm că, dacă războaiele balcanice sunt urmărite în paginile acesteea, pe tot parcursul desfășurării lor, cu ajutorul a aproape 30 de știri, în legătură cu cel de-al doilea eveniment sunt urmărite și redate doar pregătirile și prima parte a desfășurării ostilităților. Datorită unor observatori din redacție, a unor corespondenți de război sau chiar a unor mărturii publicate, reușim să ne facem o idee destul de clară asupra evenimentelor.

Vicisitudinile războiului, suferințele îndurate de soldați, atrocitățile comise de ambele tabere beligerante, descrierea situațiilor de pe câmpul de luptă, compătimirea refugiaților, relatările despre tratamentele inumane la care erau supuși prizonierii, evocările sau amintirile participanților pledează, în mare măsură, în articolele apărute în revistă în timpul războaielor balcanice, pentru pace. Pentru a ne face

²³ *Ibidem*, IV, 21-22, 7 iun. 1914, p.310-311.

²⁴ Autorul semnează articolul cu un pseudonim, foarte des utilizat: Radu Mărgean.

²⁵ *Cosânzeana*, II, 21-22, 26 mai 1912, p.267-270.

²⁶ *Ibidem*, p.271-272.

²⁷ *Cosânzeana*, I, 1, 15 oct. 1911, p.14-15.

²⁸ *Ibidem*, IV, 23, 14 iun. 1914, p.337-338.

²⁹ *Ibidem*, IV, 25, 28 iun. 1914, p.369-378; IV, 27, 12 iul. 1914, p.402-403; V, 1-2, Anul Nou 1915, p.9-10; V, 3, 24 ian. 1915, p.23-24; V, 4, 31 ian. 1915, p.35-36; V, 5, 7 febr. 1915, p.47-48.

³⁰ *Ibidem*, I, 1, 15 oct. 1911, p.2-6; I, 2, 1 nov. 1911, p.18-22; I, 3, 15 nov. 1911, p.32-35; I, 4, 1 dec. 1911, p.42-44; I, 5, 15 dec. 1911, p.54-56; II, 1, 6 ian. 1912, p.9-11; II, 2, 14 ian. 1912, p.27-28; II, 3, 21 ian. 1912, p.44-45; II, 4, 28 ian. 1912, p.61-63; II, 6, 11 febr. 1912, p.86-88; II, 8-9, 25 febr. 1912, p.118-120; II, 10, 10 mart. 1912, p.140-141.

³¹ *Ibidem*, IV, 19, 17 mai 1914, p.289.

³² *Ibidem*, III, 27, 13 iul. 1913, p.389-390.

o idee asupra succesiunii rapide a evenimentelor în această perioadă, trebuie să amintim că doar la trei numere, după ce revista anunța că *S-a încheiat pacea*³³, în urma primului război balcanic, la 30 mai 1913, apărea un alt articol în care se spunea *România - gata de război*³⁴.

Un caz și mai interesant, care pledează în favoarea păcii, îl reprezintă numărul din 10 august 1913, când sunt publicate nu mai puțin de trei articole referitoare la această temă: *Trei mii de picioare de lemn*³⁵, care constituie un protest violent împotriva atrocităților comise de război; *Prin văgăunile Herțegovinei*³⁶, relatând povestea unui soldat întors de pe câmpul de luptă, dare dezvăluie mizeria și viața inumană dusă de români pe frontul bulgar; și *Prizonieri bulgari în România*³⁷, în care se face o comparație între tratamentul uman al prizonierilor bulgari în România și tratamentul dur și crud la care erau supuși românii și străinii în Bulgaria.

Trecând mai departe, menționăm că, la nici un an de la încheierea tratatului de la București - 29 iulie-10 august 1913 deci, de la restabilirea păcii în această zonă a Europei, revista *Cosânzeana* începe să publice articole referitoare la evenimentele primului război mondial. Aceste articole vizează lupta dusă între Germania și Rusia pentru câștigarea României și Bulgariei ca aliatare în timpul viitorului război, în articolul *Noul imperiu universal german*³⁸, se face apoi cunoscut atentatul de la Sarajevo, împotriva moștenitorului tronului Austro-Ungariei, Franz Ferdinand, în *A treia victimă*³⁹ și se publică chiar un protest camuflat la adresa războiului în *Războiu-i de viteji purtat*⁴⁰: "Oștenii noștri o să lupte, căci nouă ni-e drag războiul din strămoși. O să lupte în nestrămutata credință că, după război, va veni o răsplată, va veni o remunerație, care să fie echivalentă cu miile de vieți ce evenimentul le-om pierde".

În cele șapte luni, de la izbucnirea războiului mondial și până la data la care revista va continua să apară, vor fi publicate în paginile ei, nu mai puțin de 55 de articole pe tema acestui eveniment. Un loc important în cadrul acestora îl ocupă descrierea armamentului și a tacticilor folosite de beligeranți⁴¹. Astfel, pe parcursul a 14 articole sunt prezentate minele submarine, noile tunuri germane, importanța automobilelor și dirijabilelor în război, sunt amintite mitralierele folosite de germani pe frontul de vest, precum și noua armă a englezilor: bomba cu vitriol. Există apoi titluri de articole sub formă de întrebare, încercându-se prin aceasta o accentuare a importanței unuia, sau altuia, dintre subiecte⁴². Se pun astfel în discuție diferite alternative, se prezintă soluții noi pentru probleme mai vechi. Un exemplu concret îl constituie, în articolul *Se poate duce războiul contra Rusiei iarna?*⁴³, răspunsul profesorului Ballod, care demonstrează că războiul împotriva Rusiei, se poate continua și iarna, folosindu-se un alt drum și o altă tactică decât cea folosită de Napoleon.

Ne-am ocupat până acum de probleme de istorie națională, abordate în paginile revistei *Cosânzeana*, deși, în cazul articolelor referitoare la cele două războaie balcanice sau la primul război mondial, au fost atinse în treacăt, cum era normal și inevitabil, și unele probleme de istorie universală. Revista, care își propusese să realizeze în special un program literar, n-a ocolit, nici măcar involuntar, articolele de istorie universală. Problemele de acest fel, așa cum au fost ele sistematizate de Doina

³³ *Ibidem*, III, 24, 15 iun. 1913, p.335.

³⁴ *Ibidem*, III, 27, 3 iul. 1913, p.380.

³⁵ *Ibidem*, III, 31, 10 aug. 1913, p.442.

³⁶ *Ibidem*, p.442-444.

³⁷ *Ibidem*, p.445.

³⁸ *Ibidem*, IV, 19, 17 mai 1914, p.278.

³⁹ *Ibidem*, IV, 27, 12 iul. 1914, p.394-395.

⁴⁰ *Ibidem*, IV, 31-32, 16 aug. 1914, p.458.

⁴¹ Din totalul de 55 de articole 14 se referă la acest subiect.

⁴² *Cosânzeana*, IV, 37, 20 sept. 1914, p.525; IV, 40, 11 oct. 1914, p.562; IV, 45, 22 nov. 1914, p.612-613.

⁴³ *Ibidem*, IV, 40, 11 oct. 1914, p.562.

Curticean, în *Indicele bibliografic*⁴⁴ deja amintit, sunt cuprinse în cadrul a peste 30 de articole⁴⁵. Totuși, la o analiză mai atentă, pot fi depistate și alte articole, însemnări, recenzii referitoare la, sau în legătură cu istoria universală.

Astfel, pornind de la istoria antică sau de la așa numitele "generalități", de felul descrierilor *Obiceiurilor de curte*⁴⁶, obiceiuri care se impuneau doar prin ridicolul și absurditatea lor, sau a *Superstiției suveranilor*⁴⁷, trecând prin istoria unor mari țări europene, ca Anglia, Franța, Germania sau Turcia și până la prezentarea unor probleme legate de istoria unor țări mici ca Albania sau exotice ca Japonia, observăm marea diversitate a temelor abordate. Iar dacă ținem cont de faptul că, la Orăștie, revista, cu o apariție săptămânală, nu a avut o viață prea lungă, ci mai degrabă una care ar putea fi numită efemeră - de la 15 octombrie 1911 până la 7 februarie 1915 - se impune în mod logic concluzia că redactorii revistei considerau și atunci, în al II-lea deceniu al secolului al XX-lea, că maxima latină "Historia magister vitae est" nu și-a pierdut valabilitatea nici după mai bine de două milenii.

Studiind în continuare, în paginile *Indicelui* și evident în cele ale revistei, problemele grupate pe teme, observăm că în două articole este pusă în discuție istoria antică. Astfel în *Cum călătoreau romanii*⁴⁸ sunt prezentate date istorice referitoare la Via Appia, se fac descrieri de vehicule și obiceiuri, se trasează paralele în ceea ce privește vestitul drum roman, în antichitate și în prezent; iar în *Sodoma și Gomora*⁴⁹ sunt redată sumar aspecte privind așezarea, viața și organizarea social-politică a celor două cetăți.

Trecând mai departe, nu putem omite referirile, uneori cât se poate de ironice și de acide, la adresa curții regale a Prusiei. Sub pretextul unei scrisori din Berlin⁵⁰, sunt descrise obiceiurile și viața princiară de la această curte, întâmplări din viața prințului Friederich Wilhelm și a principesei Cecilia, temperamentul acestora și situația lor, oarecum ciudată, de "pereche princiară din povești", frumoasă, veselă, fericită și pururi tânără pe care "parcă n-ar mai aștepta-o și coroana strălucită a puternicei împărății germane". Tot referitor la curtea regală din Berlin, este descrisă o întâmplare, sub titlul *Prezența de spirit*⁵¹, prin care autorul încearcă să pună în vedere atât firea iute la mânia a regelui Friederich Wilhelm I, cât și mai ales puterea lui de a ierta.

Istoria Angliei⁵², a Austro-Ungariei⁵³, a Rusiei⁵⁴ sunt înfățișate prin articole care se referă la diferite momente din trecutul sau prezentul acestor țări. Dar, în primul și în primul rând, ceea ce se remarcă prin anumite articole este simpatia cu care redactorii revistei privesc istoria Franței⁵⁵ și mai ales viața lui Napoleon Bonaparte. Astfel, în articolul *O comemorare tristă*⁵⁶, se manifestă regretul față de înfrângerea acestuia la Berezina în 26-28 noiembrie 1812, în timpul retragerii din Rusia, înfrângere pe care o trâmbețau revistele germane: "Comemorarea tristă a revistelor germane, seamănă de data aceasta așa de mult cu fabula leului bolnav, căruia îi dă o copită și măgarul oropsit". Comparația poate nu e prea reușită, însă următoarele cuvinte redau cât se poate de elocvent simpatia pentru ilustrul împărat: "Ce

⁴⁴ Doina Curticean, *op.cit.*, p.329-343.

⁴⁵ Din totalul celor 88, câte au apărut pe tot parcursul ființării revistei, atât la Orăștie (1911-1915), cât și la Cluj (1922-1928).

⁴⁶ *Cosânzeana*, III, 50, 21 dec. 1913, p.733-734.

⁴⁷ *Ibidem*, IV, 31-32, 16 aug. 1914, p.461-462.

⁴⁸ *Ibidem*, IV, 29, 26 iul. 1914, p.431-433.

⁴⁹ *Ibidem*, IV, 18, 10 mai 1914, p.270.

⁵⁰ *Ibidem*, IV, 4, 1 febr. 1914, p.54-55.

⁵¹ *Ibidem*, IV, 19, 17 mai 1914, p.284.

⁵² *Ibidem*, V, 1-2, Anul Nou 1915, p.8.

⁵³ *Ibidem*, III, 24, 15 iun. 1913, p.335.

⁵⁴ *Ibidem*, III, 48, 7 dec. 1913, p.698-699; IV, 3, 25 ian. 1914, p.40-41; IV, 27, 5 iul. 1914, p.399-400; IV, 33, 23 aug. 1914, p.476.

⁵⁵ Momente din istoria Franței sunt prezentate cu ajutorul a 7 articole.

⁵⁶ *Cosânzeana*, II, 52, 29 dec. 1912, p.670.

măreț, ce viteaz, ce sublim îmi pare mie Napoleon (...) Pe un astfel de om nu-l poți reduce prin comemorări triste".

Articolul de mai sus nu reprezintă un exemplu singular. În *Lupta de la Marengo*⁵⁷ se descrie tactica folosită în această bătălie de Napoleon, după volumul VI din amintirile sale tipărite de istoricul german Heinrich Conrad. Apoi câteva note și comentarii pe marginea căsătoriei Mariei Luiza, fiica împăratului Austriei, cu Napoleon, sunt expuse în articolul *Plecarea împărătesei Maria Luiza din Franța*⁵⁸. Și în acest caz, simpatia pentru fostul împărat este evidentă mai ales în ultimele rânduri în care se spune, cu o oarecare compasiune, că în timp ce Napoleon îi pregătise în insula Elba și soției sale o cameră, Maria Luiza îl uita în brațele contelui Neipperg.

Istoria Franței mai este apoi prezentată prin descrierea câtorva momente importante, cum ar fi de exemplu evocarea eroismului armatelor franceze în timpul războiului franco-german din 1870⁵⁹ sau povestirea unei interesante întâmplări din timpul cuceririi Algeriei la 1843⁶⁰.

Mai sunt prezentate, sporadic, și aspecte din istoria Greciei, Albaniei, Poloniei și chiar din obiceiurile unui trib nomad din Uganda, trib cunoscut sub numele de Bangori⁶¹. Prin câteva articole, patetic scrise, ca *Semiluna* sau *Persecutori și apăsați*⁶² se exprimă speranța că Imperiul Otoman se va prăbuși în Europa: "A fost mare și puternică, temută și îngrozitoare [...] Acum e în apunere [...] ca în vecii vecilor să nu mai răsără" se spune despre Semilună. Ne aflăm, și de această dată, în fața unei alte ipostaze a istoriei: aceea de exemplu pentru prezent și viitor, ipostază pe care redactorii *Cosânzenei* o expun cât se poate de clar. Astfel, exemplul istoriei imperiului turcesc "ar trebui să licărească ca un foc roșu [...] ar trebui să dea de gândit".

Înainte de a încheia trebuie să amintim că în timpul ultimilor ani ai apariției primei serii din *Cosânzeana*, autorii articolelor istorice, sunt tot mai preocupați de situația internațională explozivă, care va duce în cele din urmă la ieșirea României din neutralitate - 14/27 august 1916. Dar înainte de aceasta, pe 7 februarie 1915, revista *Cosânzeana* își încetează apariția.

Nicolae Iorga spunea că valoarea istoriei constă în "interpretările" propuse de istoric⁶³. Dar pentru a putea fi interpretată istoria trebuie să fie mai întâi cunoscută. Nu dorim să afirmăm prin aceasta că paginile *Cosânzenei* ar fi de neînlocuit în cunoașterea anumitor evenimente. Totuși, pentru a fi cât mai aproape de adevăr, trebuie să ținem seama și de istoria reflectată aici, fie că este vorba de prezentarea unor evenimente istorice naționale și internaționale, fie că întâlnim, oferite cititorilor de la Orăștie și din așezările învecinate, texte din sau despre Nicolae Iorga ori A. D. Xenopol. Chiar dacă nu întotdeauna sunt excerpte din lucrările fundamentale ale acestor istorici, ele au contribuit - și nu ne poate contrazice nimeni - la răspândirea operelor celor doi reprezentanți ai pozitivismului și criticismului.

Cosânzeana, și alături de ea celelalte reviste și ziare din Orăștie, erau citite nu numai în Transilvania, ci și dincolo de munți, în România, unde, în vremurile tulburi își vor găsi refugiul⁶⁴. Din acest punct de vedere, suntem îndreptățiți să afirmăm, în cunoștință de cauză că presa de la Orăștie, apărută în primele decenii ale secolului nostru, nu poate fi etichetată drept locală sau provincială, decât într-o oarecare măsură. Excerptele din Nicolae Iorga și Ioan Lupaș, textele despre lucrările unor istorici ca A. D. Xenopol și Radu D. Rosetti, problematica extrem de diversă pledează mai mult pentru o istorie națională, decât locală ori regională.

⁵⁷ *Ibidem*, IV, 9, 8 mart. 1914, p.134-135.

⁵⁸ *Ibidem*, IV, 41-42, 1 nov. 1914, p.581-582.

⁵⁹ *Ibidem*, IV, 38, 27 sept. 1914, p.534-535.

⁶⁰ *Ibidem*, IV, 14, 12 apr. 1914, p.216.

⁶¹ *Ibidem*, III, 48, 7 dec. 1913, p.705.

⁶² *Ibidem*, II, 45, 10 nov. 1912, p.551; II, 48, 1 dec. 1912, p.607.

⁶³ Nicolae Iorga, *Generalități cu privire la studiile istorice*, București, 1944, p.88.

⁶⁴ Un exemplu în acest sens îl constituie ziarul *Libertatea*, care a apărut la București din 29 septembrie/11 octombrie 1915 sub titlul de *Libertatea din Ardeal*. Va reapare la Orăștie în 1919.

Cu alte cuvinte, revista *Cosânzeana* de la Orăștie, a slujit nu numai lectorii din oraș și din așezările învecinate, ci și cititorii din alte medii intelectuale românești din deceniul II al secolului nostru. Căci fragmentele de istorie națională și universală, cât și prezența unor istorici ca A. D. Xenopol, N. Iorga, Radu D. Rosetti, V. A. Urechia, Ioan Lupaș în paginile *Cosânzenei*, pledează mai mult pentru național, decât pentru regional, din perspectiva unui spectru istoriografic surprinzător.

DANIEL IANCU
Universitatea "1 Decembrie 1918"
Alba Iulia

HISTORY AND HISTORIANS THROUGH THE PAGE OF THE "COSÂNZEANA" REVIEW (1911-1915)

SUMMARY

The *Cosânzeana* review come out in Orăștie, where there was already prepared an important cultural background, sustained by the political, economical, cultural, scientific or humoral publications. Having at the beginning the title "Literary illustrated review", *Cosânzeana* didn't omit to publish in it's pages the articles concerning both the national and universal history.

So that, the national history problems are deal with, under the most diverse aspects, beginning with notices about the books, which were published that time, continuing with eulogistic articles about great historians as Nicolae Iorga or A. D. Xenopol and finally attaining at the reflection of the big moments from Romanian history until 1913.

The coming out of the first series of the review is situated in a larger horizon, which is deeply indicated by the two major century's events: The Balkan War and the First World War. Their echo was reproduce in *Cosânzeana's* pages as their importance.

The universal history wasn't forget, too. The problems relatives with ancient history or modern history of a great european countries as France, England, Russia, Germany or Turkey are joined with historic aspects of a small countries as Albania or exotic as Japan.

Turning over the review's pages and the *Bibliographic Index*, by Doina Curticean - for a better general view - it may be said that the extremely diverse problems pleades for a national history, more than a local or a regional one. In other words the *Cosânzeana* review, from Orăștie, was useful not for lecturers from the town or neighbouring localities only, but for readers from other Romanian intellectual environment.